

ПОШТАРИНА ПЛАЋЕНА У ГОТОВУ

КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК

ИЗ САДРЖАЈА

Др Светозар Петровић
Становиште садашњости и становиште
прошлости у историји књижевности

Dr Jože Pogačnik
Sadašnji trenutak književnoprivjesne
metodologije

Др Радмила Маринковић
Проблеми проучавања средњевековне
књижевности

Борис Николајевич Путилов
О уметничкој многостраности народног епа

Др Владан Недић
О поетици југословенског уметничког
песништва

Благоја Корубин
Идеја о формирању
македонског књижевног језика

Dr Milivoje Minović
O nekim problemima savremene
srpskohrvatske lingvistike

Др Лука Вујовић
Проблеми у југословенској лингвистици

Др Димитрије Вученов
Стјепан Митров Љубиша

РАСПРАВЕ И ЧЛАНЦИ * НАСТАВА * ПРИ-
КАЗИ И КРИТИКЕ * ХРОНИКА * БИБЛИО-
ГРАФИЈА

4

1969.

БЕОГРАД

Берислав Николић

ОДНОС ЈЕЗИКА МИЛОВАНА Б. ГЛИШИЋА ПРЕМА ГОВОРУ ВАЉЕВСКОГА КРАЈА

Милован Б. Глишић „рођен је 6. јануара 1847, у селу Грацу код Ваљева, у сељачкој породици” (Јован Скерлић, *Историја нове српске књижевности*, III изд., Београд 1953, стр. 356). У Нашем језику, нова серија, књ. IX, св. 5—6. др Голуб Добрашиновић објавио је рад *О неким језичким и стилским појавама у приповијеткама Милована Б. Глишића* (стр. 174—195). Од 1. до 30. јула 1959. године проучавао сам говоре Ваљевске Колубаре и Ваљевске Тамнаве. Моја монографија *Колубарски говор* штампаће се у Српском дијалектолошком зборнику, књ. XVIII. Сада желим да Глишићев језик упоредим с колубарским говором. Да не бих отежавао штампање, при навођењу дијалекатских облика нећу бележити акценте а избегаваћу и друге дијакритичке знаке. У вези с књижевним приликама консултоваћу дело академика проф. дра Михаила Стевановића *Савремени српскохрватски језик*. Добрашиновић констатутје да се пишчев језик разликује од језика личности у томе што је у језику личности више дијалектизама (нав. дело, 192—194). Зато ћу овде најпре говорити о Глишићевом језику а затим о језику Глишићевих личности.

Глишићев језик

Од значаја је Добрашиновићева констатација да је Глишић своје приповетке, прештампавајући их у збиркама, дотеривао, и то нарочито у погледу језика и стила. (нав. дело, стр. 177). За нас је ова констатација важна из два разлога: 1) као што и Добрашиновић истиче, Глишићеве преправке „откривају не само пишчево брижљиво старање о побољшању свога израза, већ и неке његове ставове о језику” (нав. место); 2) изворне дијалекатске особине које је Глишић понео из свога родног краја јесу баш оне које је наш писац, прештампавајући своје приповетке, подешавао према књижевној норми. У томе ћу смислу и посматрати Глишићев језик.

Од гласовних особина треба навести ове:

1) Од глагола т. *видети* — *видим*, Глишић је испрва употребљавао облике т. *седили* (Г. Добришиновић, нав. дело, стр. 176)

а касније их је преправљао у облике т. *видео* (177—178). У колубарском говору је: *видила* (*гореле*).

2) Код Глишића је *гњездо* (Г. Добрашиновић, нав. дело 176) а у колубарском говору *гњиздо*.

3) У Глишићевом језику „опажамо у више случајева и в мјесто *ф*” (Г. Добрашиновић, нав. дело, 181). У колубарском говору у већини случајева м. *ф* долази в.

4) Код Глишића губи се *и* у почетној групи *ни* у речи *шеница* (Г. Добрашиновић, нав. дело, 182). Тако је и у колубарском говору.

5) Код Глишића губи се *и* у почетној групи *нч* у речи *чела* (Г. Добрашиновић, нав. дело, 182). Тако је и у колубарском говору.

6) Код Глишића се јављају ликови без *д* као: *осећи*, *срества* (Г. Добрашиновић, наведено дело, 182). Тако је и у колубарском говору.

7) Глишић у своме језику недоследно употребљава сугласник *х* (Г. Добрашиновић, нав. дело, 180—181). У колубарском говору нема гласа *х*.

8) У вокалској групи насталој после губљења *х* и код Глишића долази секундарни сонант: *руво*, *смеја* (Г. Добрашиновић, нав. дело, 181). Тако је и у колубарском говору где такође од природе вокала зависи да ли ће то бити *в* или *ј*.

9) У Глишићевом језику јавља се лик *дркће* (Г. Добрашиновић, нав. дело, 181). Тако је и у колубарском говору.

Од морфолошких особина треба навести ове:

1) Испрва је Глишић употребљавао ликове т. *Мато* а касније их мења у ликове т. *Мата* (Г. Добрашиновић, нав. дело, 178). У колубарском говору је: *Сима* — *Симе* (чешће) и *Јевто* — *Јевта* (ређе).

2) Глишић је био за облике т. *људма* (Г. Добрашиновић, нав. дело, 178). У колубарском говору је: *коњма* — *коњима*.

3) Код Глишића у именима празника могу се јавити старији облици промене именице *дан*: *уочи Аранђелова дне* (Г. Добрашиновић, нав. дело, 191). Тако је и у колубарском говору.

4) Глишић употребљава енклитичке заменичке облике *за се*, *на ме* (Г. Добрашиновић, нав. дело, 191). Ови су облици чести и у колубарском говору.

5) Глишић „замјенички облик *сво* редовно поправља у *све*” (Г. Добрашиновић, нав. дело, 178). И лик *сво*, који је, ето, и Глишић испрва употребљавао, доследно се, у познатом значењу, јавља и у колубарском говору.

6) Прерађујући своје приповетке Глишић је дужу придевску деклинацију замењивао краћом (Г. Добрашиновић, нав. дело, 178). И у колубарском се говору, истина недоследно, могу срести облици промене неодређеног придевског вида. И у савременом је књижевном језику „њен књижевни карактер ван свакога спора” (М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик* I, 267).

7) За Глишићев језик карактеристични су дублети *какве* — *каку* (Г. Добрашиновић, нав. дело, 179). И у колубарском је говору *какав* — *каки*.

8) Од заменице *сав* Глишић употребљава ген. мн. *свију* (Г. Добрашиновић, нав. дело, 182). И у колубарском говору овај облик тако гласи.

9) У свом језику Глишић употребљава ове облике 3. л. мн. през. са -ду: *даду*, *знаду*, *умеду* (Г. Добрашиновић, нав. дело, 194). У колубарском сам говору констатовао: *не ваљаду*, *даду*, *имаду*, *смеду*, *успеду*.

10) Глишић „избјегава имперфекат” (Г. Добрашиновић, нав. дело, 188). У колубарском говору једино су сачувани облици *бијаше* — *беше*.

11) Глишић облик *мету* преправља у *метну* (Г. Добрашиновић, нав. дело, 180). У колубарском су говору доследни ликови без *н*.

12) И у Глишићевом језику јавља се и презент *глед* (Г. Добрашиновић, нав. дело, 179). И у колубарском је говору *гледам* — *поглед*.

13) Глишић 3. л. јед. през. *воле* преправља у *воли* „а у Пупавчевом говору чува и први облик” (Г. Добрашиновић, нав. дело, 180). У колубарском је говору: *волим* — *волемо*.

14) Глишић употребљава глагол *слазити* (Г. Добрашиновић, нав. дело, 176). Слушао сам га и у Колубари.

Од синтаксичких особина треба навести ове:

1) Код Глишића се јављају примери с оваквим положајем енклитике: *једна је по једна девојка* (Г. Добрашиновић, нав. дело, 176). Сличних примера има и у колубарском говору.

2) Глишић употребљава прилог *а* у значењу које *Речник Матице српске* и *Матице хрватске* овако дефинише: „чим, тек што, баш кад”: *а он то изусти* (Г. Добрашиновић, нав. дело, 183). Тако је и у колубарском говору.

3) У колубарском је говору чест саставни везник *те*. Има га и код Глишића: *Кад онај човек те преда ме, — беж те за један шумарак* (Г. Добрашиновић, нав. дело, 190).

Језик Глишићевих личности

Језик Глишићевих личности још је више дијалекатски обојен. Добрашиновић тачно истиче да то наш писац чини „ради карактеризације личности” (нав. дело, 192). Истакао бих ове појаве:

1) Језик Глишићевих личности карактеришу ликови у којима су редуцирани вокали: *виш*, *мош* (Г. Добрашиновић, нав. дело, 194). Једном је писац ипак, и то у језику личности, лик *мош* исправио у *можеш* (Г. Добрашиновић, нав. дело, 180). Ликови *виш*, *мош* постоје и у колубарском говору. И облике

брин'те се, хајд'мо, иако се јављају у језику личности, Глишић исправља тако што умеће изостављене вокале (Г. Добрашиновић, нав. дело, 180). У колубарском говору има сличних редукција вокала.

2) У језику Глишићевих личности забележена је контракција *јо мене* (Г. Добрашиновић, нав. дело, 176). Сличних појава има и у колубарском говору.

3) Прилоге *вако, вамо*, иако се јављају у језику личности, Глишић преправља у *овако, овамо* (Г. Добрашиновић, нав. дело, 180). У колубарском говору постоје ликови *вако, вамо*.

4) „Прости говор сељака писац карактерише изговором *ф* као *в*” (Г. Добрашиновић, нав. дело, 194). Раније смо видели да сличних, али недоследних појава има и у самом Глишићевом језику. Као што сам већ рекао, у данашњем колубарском говору у већини случајева м. *ф* долази *в*.

5) Лик *прегриш* (без крајњег *т*) Глишић исправља у *прегришт* (Г. Добрашиновић, нав. дело, 180) — иако је у питању језик личности. У колубарском говору постоје и ликови *т. маст* (са *т*) и ликови *т. мас* (без *т*).

6) Сељак Живан у *Подвали* употребљава презент гл. *моћи* са *р* од *ж* (Г. Добрашиновић, нав. дело, 193). То је већ крупан дијалектизам који се, разуме се, не јавља у самом пишчевом језику. Али у данашњем колубарском говору постоји презент глагола *моћи* са *р* од *ж*.

7) И код Глишићевих личности може се срести датив *јо мене* (Г. Добрашиновић, нав. дело, 176). У колубарском сам говору констатовао: *мени — мене* (у дативу).

Закључак

На основу ове анализе могу се извести овакви закључци:

1) Све наведене дијалектске појаве у Глишићевом личном језику у ствари су из пишчевог родног краја.

2) Тих појава није тако мали број. Међу њима има и екстремнијих дијалектизама (*в* м. *ф*, *шеница*, *чела*, *осећи*, *срества*, недоследна употреба *х*, *сво*, *умеду*, *мету*, 3. л. јд. през. *воле*).

3) Ове дијалекатске појаве, као што тачно истиче Добрашиновић (нав. дело, 195), не умањују значај Глишићевог језика. Уосталом, многе је и сâм писац исправљао. Те су исправке по правилу у духу стандардног књижевног језика. У томе се огледа Глишићева савесно спровођена намера да што је могућно више допринесе развиту и нашег језика и наше књижевности.

4) На овај начин посматран, и Глишићев језик омогућава да се сагледа пут који је прешао наш данашњи књижевни језик. У исто време, још једном се показало од колике је потребе изградити историју савременог српскохрватског књижевног језика: тачном, стрпљивом анализом свих чињеница утврдити етапе и тенденције у његовом развоју.

5) Што се тиче језика Глишићевих личности, већ напред наведено, тачну Добрашиновићеву констатацију да наш писац употребљава и дијалектизме „ради карактеризације личности” допунио бих још једном, такође Добрашиновићевом, и такође тачном: „Оскудицу психолошке анализе он дјелимично и надокнађује спретним коришћењем језика” (нав. дело, 192).